

ljevima«, slavnoj vlasteli, razorenim dvorima, nekadašnjoj veličini selâ i gradova, zakopanim crkvama sa silnim blagor. Pod uticajem epskih raspoloženja bliskih psihologiji porobljenog čovjeka, društveni položaj naših naroda pod stranim okupatorima, Turcima, Mlečanima, Mađarima i mnogim drugim, uslovio je drugačije misli i sjećanja na minula vremena nego što je to prikazano u ovoj antologiji historijskih narodnih predanja sjeverozapadne Njemačke. Iako je koncepcija izdavača zbornika da njime prikaže samo nje-mačka predanja demokratskog karaktera, čini mi se da nam G. Burde-Schneidewind duguje odgovor na pitanje da li je kritika feudalnog društva, kakvu donosi njena antologija, jedino što je sadržano u historijskoj tradiciji nje-mačkog naroda. Ukoliko jeste — u šta je meni teško povjerovati — mi možemo s više ubjeđenja biti ponosni na svoju historijsku prošlost, u kojoj nalazimo potvrdu nacionalnom biću naših naroda.

Vlajko Palavestra

V. K. SOKOLOVA, RUSSKIE ISTORIČESKIE PREDANIJA, Akademija nauk SSSR, Institut ètnografii im. N. N. Mikluho-Maklaja, Izdatel'stvo Nauka, Moskva 1970, 288 str.

U monografiji *Ruske povijesne predaje* govori se o različitim etapama nastajanja i razvitka ruskih narodnih predaja. Posebna je pažnja posvećena značenju predaja. Potanje se kroz predaje govori o pogledima na svijet i socijalno-političkim prilikama narodnih masa u raznim epohama. Radi preglednosti knjiga je podijeljena na devet poglavlja: 1. Nastanak i rane vrste povijesnih predaja, 2. Predaje o borbama s vanjskim neprijateljima, 3. Predaje o Ivanu IV (Groznom) i Petru I (lik »pravednog« cara), 4. Predaje o Jermaku, 5. Predaje o Razinu i Pugačovu, 6. Ciklusi o razbojnicima (lik »plemenitog« razbojnika), 7. Predaje o zakopanom blagu i narodna vjerovanja o njemu, 8. Predaje i povijesno-pjesnički folklor, i 9. Stilske osobitosti povijesnih predaja i njihovi osnovni tipovi. U prilogu je data klasifikaciona shema onih predaja o kojima se govori u knjizi.

U *Uvodu* Sokolova informira o sadržaju i problemima koji se u radu obrađuju. Poslije definiranja povijesne predaje kao usmene prozne priče o značajnim događajima i licima iz prošlosti autorica naglašava: da su predaje uvijek privlačile pažnju svojim sadržajima, te su zapisivane prije od mnogih drugih folklornih vrsta, da su se formirale u vrijeme Kijevske Rusije, da su ih prepričavali već prvi ruski ljetopisci, za koje su (kao i kod drugih naroda) imali značenje važnih spomenika s pomoću kojih se određivala povijest kraja, da su koncem 18. stoljeća predaje, među njima i povijesne, objavljivane i u zapisima putnika, povijesno-topografskim opisima gubernija i kotareva, statističkim i etnografskim zbornicima, radovima lokalnih naučnih društava, putnim vodičima i u umjetničkim crticama, da su ih rado objavljivale i pojedine gubernijske novine, pa i druga periodična izdanja, da su se u predrevolucionarnim folklornim zbornicima pojedine povijesne predaje obično tiskale zajedno s drugim djelima usmene proze, da nema mnogo radova specijalno posvećenih predajama u ruskoj predrevolucionarnoj folkloristici, da su poslije revolucije i sakupljači i izučavatelji osobitu pažnju poklanjali predajama o borbi naroda s eksploatorima, posebno pjesmama i

predajama o Razinu i Pugačovu, da se posljednjih godina u svjetskoj i sovjetskoj folkloristici posvećuje velika pažnja izdvajanju i određivanju pojedinih vrsta narodne proze, njihovoj sistematizaciji i klasifikaciji, ali da jedno-obraznih kriterija još nema, da nema jedinstvenosti ni u terminologiji i da su nedovoljno izučene i pojedine kategorije usmene proze, među njima i različiti rodovi predaja.

Dakle, u ovoj se monografiji izučava razvitak samo važnijih ciklusa, sižea, motiva, karaktera i likova ruskih povijesnih predaja. Uz to je učinjen i pokušaj određivanja osnovnih značajki predaja kao vrste, a istaknuto je i nekoliko problema, npr. problem grupiranja, ponavljanje motiva i sižea koji prelaze iz stoljeća u stoljeće povezujući se s novim događajima, licima, mjestima i objektima. Pri izučavanju predaja autorica u svakom poglavlju objašnjava u kakvim se uvjetima dotični ciklus javlja, na osnovi kakve tradicije se formira, kakve su bile rane forme i u kakvoj je srodnosti sa sličnim ciklusima u ostalom slavenskom svijetu.

U poglavlju *Formiranje i rani tipovi povijesnih predaja* objašnjava se u prvom redu nastanak predaja, i to onih koje je moguće u užem smislu nazvati povijesnima. Njihov nastanak Sokolova povezuje s učvršćenjem državnosti i porastom nacionalne svijesti, navodeći da je za Ruse to bila Kijevska Rusija iz vremena prvih knezova, kada se usporedo s razvitkom predaja razvija epika i počinju pisati prvi ljetopisi. Predaje u tom vremenu, kaže autorica, imale su svrhu da osmisle prošlost i tadašnjost, zbog čega i odišu naglašenim historizmom. Inače, začetke predaja stavlja u daleku prošlost, navodeći da su neposredni prethodnici povijesnih predaja, s kojima su one genetički vezane, bila rodovsko-plemenska pričanja o božanskim i totemskim precima, u kojima se spajaju sjećanja o preseljenju roda i plemena, njihovi sukobi, likovi vođa i junaka, a imale su zadatak da sačuvaju za potomstvo sjećanja na najvažnije događaje iz života roda i plemena. Problematika, sižei i likovi kasnijih predaja uzeti su iz suvremene stvarnosti i zadataka koji su vladali epohom, pa su kod Rusa, kao i kod većine naroda, predaje govorile o osnivačima kneževskih dinastija i prvim knezovima. Dakle, ne više o rodu i plemenu, već o narodnosti i državi; ne o mitološkim herojima, već o povijesnim licima. U daljem tekstu Sokolova se osvrće i na predaje nastale u sličnim uvjetima kod srodnih slavenskih naroda, posebno na predaju *Krvavi kamen*. Na kraju autorica navodi primjere nerijetkog unošenja čudesnih i neobičnih elemenata u predaje, dijelici ih u dvije grupe: na one s drevnim vjerovanjima i na kršćanske legende, od kojih ove posljednje, povezane s crkvom i čudotvornim ikonama, smatra posebnim dijelom narodne proze (takve su npr. južnoslavenske predaje o pogibiji bugarskog i srpskog carstva, o padu Carigrada i posljednjem bizantijskom caru Konstantinu).

Predaje o borbi s vanjskim neprijateljima također se stavljaju u kijevsko razdoblje, a uzete su samo one najstarije i predaje o nekim mjesnim herojima, kojih se imena često nisu sačuvala. Niz predaja o pohodu Ivana Groznoga, o ratu sa Šveđanima početkom XVII stoljeća i ostalom obrađuju se u idućem poglavlju.

U poglavlju *Predaje o Ivanu IV (Groznom) i Petru I (lik »pravednog« car)* ističe se da su njihovi likovi u ruskom proznom povijesnom folkloru postali tipskim likovima »pravednih« vladara, što je karakteristično za period

kasnog feudalizma, kada se vršila centralizacija državne vlasti i kod drugih naroda. Uspoređujući predaje o Ivanu Groznom i Petru I, autorica dokazuje da je lik Petra više povijestan, a lik Ivana Groznog širi je na planu tipskog lika »pravednog« cara (sadržaji predajâ o Petru I govore o gradnji tvornica, kanala, brodova i sličnom).

U poglavlju *Predaje o Jermaku* riječ je o atamanu Jermaku Timofejeviću, jednom od najpopularnijih likova ruskog folklora. Pjesme i predaje o njemu su vrlo raširene kod Kozaka, a predaje i na srednjem Uralu, kuda je Jermaka put vodio u Sibir. Ciklus o Jermaku dopunjuje se s ciklusom o Groznome, što pokazuje da utopijska mašta o »pravednom« caru nije zadovoljavala sve slojeve naroda. S Jermakom počinje velika galerija likova narodnih junaka, neustrašivih atamana razbojnika. Njegov lik ima neke crte *bogatira* iz prethodne epske tradicije. Dakle, u njegovu liku sjedinjuju se crte ranijih junaka — bogatira, koji se bore protiv stranih neprijatelja, s crtama likova narodnih vođa koji se bore protiv socijalne nejednakosti, pa je značenje predaja o Jermaku, kako kaže Sokolova, upravo u tome što one određuju početni period postanka lika narodnog junaka i što je u njima, mnogo više negoli u drugima, sačuvana povijesna osnova.

Sadržaj poglavlja *Predaje o Razinu i Pugačovu* jest ovaj: u ruskom folkloru socijalnim oslobodiocem postao je Razin, o čemu govore legende socijalnoutopijskog karaktera. Ali jaka propaganda protiv Razina i crkveno prokletstvo uzrokom su da je usporedo s likom narodnog zaštitnika nastao i lik velikog grešnika. Predaje o Pugačovu spadaju u novu etapu masovne stihijske borbe kmetova. Za 100 godina, koliko je prošlo od Razinova ustanka, situacija u zemlji i saznanje masa izmijenilo se, pa je karakter predaje o Pugačovu umnogome drugačiji. Lik Pugačova karakterističan je za rusku povijest XVII—XVIII stoljeća jer sjedinjuje crte »pravednog«, »seljačkog« cara i »plemenitog« razbojnika, iako »razbojničkih« crta u njegovu liku nema mnogo.

U poglavlju *Ciklus o razbojnicima* govori se o vrlo rasprostranjenim, po karakteru mjesnim predajama. Autorica napominje da razbojništvo kod Rusa ima dugu povijest. O tome govore već kijeovski ljetopisci i biline. Široke razmjere razbojništvo je postiglo od XVI do XVIII st., kada su neki rajoni bili puni razbojnika. Uspoređujući ruske predaje o razbojnicima s predajama drugih slavenskih naroda, Sokolova ulazi u objašnjenja općeg tipološkog i specifično nacionalnog.

U poglavlju *Predaje o zakopanom blagu i narodna vjerovanja o njemu* povezuje autorica ove predaje s povijesnim događajima. U poglavlju *Predaje i povijesno-pjesnički folklor* govori se da su povijesne predaje i pjesničke folklorne vrste tematski bliske, da imaju isti cilj: fiksirati i sačuvati u sjećanju potomstva najznačajnije povijesne događaje i osobe, ali da su čak i onda kada se govori o jednom te istom događaju različite ne samo po formi i karakteru već i po iznošenju stvarnosti. Sokolova razmatra pitanje da li je predaja prethodila pjesmi ili se javlja kao rezultat raspadanja pjesme.

U poglavlju *Osobine vrste povijesnih predaja i njihovi osnovni tipovi* daje se objašnjenje vrste nazvane povijesna predaja, utvrđuju se granice i uspoređuje se s drugim formama usmene proze. Određenje njihovih osnovnih tipova, ističe Sokolova, predstavlja veoma složen zadatak, jer povijesne pre-

daje, kako je već rečeno u *Uvodu*, nemaju jasno izražene oznake vrste, pa se stoga i ne izdvajaju uvijek iz opće mase usmenih pričanja. Poslije opširnijeg razmatranja niza problema oko određenja vrste Sokolova dijeli usmena kazivanja s povijesnim sadržajima na: 1. povijesne predaje i 2. legendarne predaje.

U povijesnim predajama izdvajaju se dvije grupe: 1. predaje kojima su osnova realne činjenice; 2. predaje vezane za određena mjesta i predmete.

Legendarne predaje dijele se na dvije načelno različite grupe: 1. povijesne legende religioznog sadržaja; 2. socijalnoutopijske legende.

Razrađena klasifikaciona shema u *Prilogu* približna je jer uzima u obzir samo sadržaje i motive predaja o kojima se govorilo u knjizi. Stoga autorica kaže da će katalogizaciju sižea i motiva trebati dopuniti, uvesti nekoliko novih rubrika i točnije ih odrediti. U njezinoj klasifikacionoj shemi predaje svih ciklusa dijele se na četiri grupe:

I. predaje nastale na osnovi realnih činjenica ili onih koje otkrivaju lik povijesne ličnosti i smisao njezine djelatnosti u narodnom sjećanju,

II. predaje koje objašnjavaju postanak mjesnih objekata i naziva u vezi s povijesnim događajima i ličnostima,

III. legende s motivima čuda, u kojima se povijesni događaji osmišljavaju s religioznog gledišta i

IV. sižei bajki prilagođeni povijesnim ličnostima.

Ante Nazor

DÓMÖTÖR TEKLA, NAPTÁRI ÜNNEPEK — NÉPI SZINJATSZÁS, Akadémiai kiadó, Budapest 1964, 272 str.

Uzimajući kao osnovu pisane izvore i umjetničke spomenike, Tekla Dömötör rekonstruira i prikazuje povijesni razvoj mađarskih blagdanskih običaja vezanih uz kalendarske praznike polazeći od najranijih vremena i nastavljajući sve do početka svjesnog sabiranja etnografskog materijala. Prikazujući evropsku pozadinu nekih običaja, dolazi do novih naučnih konstatacija koje su od velike važnosti za međunarodna etnološka istraživanja.

Metoda autorice nije retrospektivna, tj. ne polazi od današnjih fenomena da bi se vraćala u prošlost, nego polazi od starih, najčešće pisanih izvora i od prošlosti ide prema današnjici. Podaci koji potječu iz vjerodostojnih sabiranja u prošlom stoljeću služe za ilustraciju i interpretaciju starog, nepotpunog gradiva.

Autorica ističe da bi prvenstveni zadatak bila teritorijalna sistematizacija gradiva, međutim, iz vremena turskih ratova i turske okupacije nema cjelovite slike, pa se dobiva dojam da je u to vrijeme bilo pojava vrijednih za bilježenje samo u sjevernim krajevima Mađarske i u Transilvaniji, budući da je literarni život u to vrijeme cvjetao samo u tzv. »kraljevskoj Mađarskoj« i u Transilvaniji.

Poteškoće se pojavljuju i pri pokušaju klasifikacije gradiva prema staleškom diferenciranju. Istraživači općenito upotrebljavaju termine »narodno«, »seosko«, ali običaji koje smo u XIX i XX stoljeću upoznali kao »narodne« u smislu »seoskih« bili su u srednjem vijeku djelomično i odjeci crkvenih obreda, a razni drugi običaji koji su vezani za kalendarske termine bili su